

Uchwała z dnia 8 kwietnia 2004 r.

II UZP 1/04

Przewodniczący SSN Beata Gudowska (sprawozdawca), Sędziowie SN:
Roman Kuczyński, Herbert Szurgacz.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 8 kwietnia 2004 r. sprawy z wniosku Wiery P. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w K. o ubezpieczenie społeczne, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku postanowieniem z dnia 18 grudnia 2003 r. [...]

„Czy podlega obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu sędzia w stanie spoczynku z tytułu umowy zlecenia zawartej z jednym zleceniodawcą na okres dłuższy niż 14 dni ?”

p o d j ą ł uchwałę:

Sędzia pobierający uposażenie w stanie spoczynku podlega obowiązkowi ubezpieczenia społecznego z tytułu wykonywania umowy zlecenia zawartej po dniu 14 stycznia 2000 r.

U z a s a d n i e

Stan faktyczny sprawy, na tle rozpoznania której sformułowane zostało zagadnienie prawne, był bezsporny. W ramach umowy zlecenia zawartej w dniu 3 lipca 2000 r. Wiera P., sędzia w stanie spoczynku, podjęła się w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w S. konsultacji z zakresu prawa rodzinnego w wymiarze 9 godzin tygodniowo w okresie od dnia 7 lipca do dnia 31 grudnia 2000 r. Decyzją z dnia 9 stycznia 2001 r. Oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w K. potwierdził obowiązek odprowadzania składki na ubezpieczenie społeczne z tytułu wykonywanej umowy, na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.).

Wnosząc o zmianę decyzji, ubezpieczona podniosła w odwołaniu, że objęcie jej ubezpieczeniem z tytułu wykonywania umowy zlecenia może mieć wyłącznie charakter dobrowolny, przyjęty w art. 9 ust. 5 tej ustawy, albowiem prokuratorzy i sędziowie zostali - zgodnie z w art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych - wyłączeni z tego systemu.

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Koszalinie wyrokiem z dnia 29 maja 2002 r. odwołanie oddalił, a Sąd Apelacyjny w Gdańsku stwierdził, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, które postanowieniem z dnia 18 grudnia 2003 r. przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu. Sąd wypowiedział się przeciwko objęciu składką przychodów sędziów w stanie spoczynku z tytułu umów zlecenia, twierdząc, że opłacane składki nie stanowiłyby ekwiwalentu uzyskanych w przyszłości świadczeń, a ponadto dostrzegł nierówność traktowania na gruncie ubezpieczenia społecznego sędziów i prokuratorów. Porównując bowiem przepis art. 78¹ § 1 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych (jednolity tekst: Dz.U. z 1994 r. Nr 7, poz. 25 ze zm.), w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 sierpnia 1997 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 782), z przepisem art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych, wywnioskował, że prokuratorzy nie byłiby w żadnej sytuacji zobowiązani do opłacania składek od umów zlecenia.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Na wstępie konieczne jest określenie właściwej podstawy spornego obowiązku składkowego. W przedstawionym pytaniu został on opisany jako „zawarcie umowy zlecenia z jednym zleceniodawcą na okres dłuższy niż 14 dni”. Taki tytuł ubezpieczenia już nie istnieje, a ostatnio przewidziany był w przepisie art. 6 ust. 4 ustawy systemowej w brzmieniu nadanym z dniem 1 stycznia 1999 r. przepisem art. 172 pkt 2 lit. a ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) i - zgodnie z art. 14 ustawy zmieniającej z dnia 23 grudnia 1999 r. (Dz.U. Nr 110, poz. 1256) - mógł być stosowany jedynie do umów zawartych przed dniem 14 stycznia 2000 r. W stanie faktycznym rozpoznawanego zagadnienia nie znajduje więc zastosowania. Zgodnie z art. 6 ust. 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (zmienionym z dniem 30 grudnia 1999 r. przez art. 1 pkt 3 lit. a ustawy z dnia 23

grudnia 1999 r.) obowiązkowemu ubezpieczeniu emerytalnemu i rentowemu podlegają osoby fizyczne, które na terenie Rzeczypospolitej Polskiej wykonują pracę na podstawie umowy agencyjnej lub umowy zlecenia albo innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia.

Obowiązek ubezpieczenia z tytułu wykonywania zlecenia stanowi odrębny tytuł ubezpieczenia, który nie pochłania ani nie wyklucza ubezpieczenia pracowniczego. Nie pozostaje w żadnym związku z przewidzianym w art. 6 ust. 1 ustawy obowiązkowym ubezpieczeniem z tytułu wykonywania umowy o pracę; uchyla się więc rozważaniom o podleganiu temu ubezpieczeniu przez sędziów i prokuratorów. Należy bowiem podnieść, że z mocy ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. (Dz.U. Nr 124, poz. 782), nowelizującej ustawę z dnia 20 czerwca 1985 r. - Prawo o ustroju sądów powszechnych, poczynawszy od dnia 1 stycznia 1998 r. dokonane zostało zasadnicze przekształcenie systemu świadczeń udzielanych sędziom na wypadek ryzyk ubezpieczeniowych (osiągnięcia wieku, choroby lub utraty sił) i przejęcie ich finansowania przez budżet państwa w formie uposażenia w stanie spoczynku. Zgodnie z art. 71¹ § 6 ustawy przejście sędziego w stan spoczynku powoduje utratę prawa do emerytury lub renty z ubezpieczenia społecznego, a w związku z tym, zgodnie z art. 78¹ § 1, od wynagrodzenia sędziów nie odprowadza się składek na ubezpieczenie społeczne. Wyłączenie sędziów z systemu powszechnego ubezpieczenia społecznego nie ma więc charakteru podmiotowego, rozumianego w ten sposób, że sędzia nie podlega ubezpieczeniu bez względu na rodzaj prowadzonej działalności, a tylko przedmiotowy; nie podlega ubezpieczeniu z tytułu wykonywania swej funkcji i w zakresie wypłacanego mu z tego tytułu uposażenia. W konsekwencji sędzia nie jest wyłączony z ubezpieczenia z tytułu działalności zarobkowej objętej systemem ubezpieczeń społecznych wykonywanej poza służbą sędziowską (por. uzasadnienie uchwał Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 1999 r., III ZP 16/99, OSNAPiUS 2000 nr 7, poz. 283 i z dnia 13 lutego 2001 r., III ZP 38/00, OSNAPiUS 2002 nr 19, poz. 468, OSP 2002 nr 10, poz. 132 z aprobowaną glosą K. Kolasińskiego).

Te same argumenty można odnieść do sytuacji sędziego pobierającego uposażenie w stanie spoczynku, gdyż status sędziego w stanie spoczynku nie stanowi przeszkody do ustalenia obowiązku składkowego z tytułu wykonywania zatrudnienia lub innej działalności objętej ubezpieczeniem. Co więcej, prowadzący taką działalność nie może powoływać się na art. 9 ust. 4 lub 6 ustawy systemowej, zawierające

reguły wyłączające zbieg ubezpieczenia, albowiem w rozumieniu prawa zabezpieczenia społecznego sędziowie w stanie spoczynku nie są „osobami mającymi ustalone prawo do emerytury lub renty”. Przechodzący w stan spoczynku sędzia traci prawo do świadczeń z ubezpieczenia społecznego na rzecz statusu wynikającego z narzuconej przez art. 180 Konstytucji zmiany jego sytuacji po zakończeniu aktywnego pełnienia funkcji. Nie dochodzi zatem - w wypadku równoczesnego pobierania uposażenia w stanie spoczynku i wykonywania działalności objętej ubezpieczeniem - do zbiegu tytułów ubezpieczenia. Mocne oparcie dla tego poglądu można znaleźć w tezie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 września 1999 r., II UKN 126/99 (OSNAPiUS 2000 nr 24, poz. 913).

Oczywiście nasuwa się wniosek wskazujący na nieracjonalność obejmowania przychodów sędziego z tytułu wykonywania umów zlecenia składką na ubezpieczenie społeczne wobec braku perspektywy realizacji tego ubezpieczenia. Trzeba jednak zważyć, że poruszona przez Sąd Apelacyjny kwestia przestrzegania zasady równości ubezpieczonych, rozpatrywana przez pryzmat wzajemnej zależności między opłacaniem składek i uzyskiwaniem za nie świadczeń z ubezpieczenia społecznego, nie istniała przed dniem 1 października 2001 r., albowiem przepis art. 71¹ § 6 ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych nie stanowił przeszkody do nabycia prawa do świadczeń z ubezpieczenia społecznego z tytułu dodatkowego zatrudnienia sędziego, niezależnie od pobierania uposażenia sędziego w stanie spoczynku (por. powołaną uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 13 lutego 2001 r., III ZP 38/00, uchwałę z dnia 27 września 2002 r., III UZP 6/02, OSNP 2003 nr 1, poz. 18 oraz wyrok z dnia 12 lipca 2001 r., I PKN 530/00, OSNP 2003 nr 11, poz. 264).

Zagadnienie wzajemności składki i świadczeń na gruncie art. 2 i 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, rozpatrywał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 4 grudnia 2000 r., K 9/00 (OTK ZU 2000 nr 8, poz. 294). Uwzględniając pogląd Rzecznika Praw Obywatelskich, że obowiązek ubezpieczenia nie powinien dotyczyć sędziów i prokuratorów w stanie spoczynku, gdyż opłacana obowiązkowo składka pozostaje bez wpływu na wymiar pobieranego uposażenia, orzekł o zgodności z Konstytucją przepisów art. 9 ust. 4, ust. 4a i ust. 4b ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Podniósł trafnie między innymi, że niewątpliwie ścisła zależność między opłacaniem składki i jej wysokością oraz okresem płacenia a prawem do świadczeń i ich wysokością (zasada wzajemności), występująca w klasycznym ubezpieczeniu społecznym, nie jest w obowiązujących obecnie

regulacjach w pełni realizowana. Składka nie została dostosowana do wielkości indywidualnego ryzyka, lecz jest ustalana na przeciętnym poziomie, obejmującym wszystkich ubezpieczonych; przy ustalaniu prawa do świadczeń lub ich wysokości uwzględniane są również okresy nieskładkowe, a także nazwane „składkowymi” okresy nie związane z obowiązkiem opłacania składki. Tak więc stosunek ubezpieczeniowy nie jest pełnym stosunkiem zobowiązaniowym i nie ma w nim elementu synalagmatyczności, charakterystycznej dla zobowiązań wzajemnych w znaczeniu cywilnoprawnym (por. też orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 11 lutego 1992 r., K 14/91, OTK ZU 1992 cz. II, s. 131, z 23 września 1997 r., K 25/96, OTK ZU 1997 nr 3-4, s. 311 i z dnia 30 maja 2000 r., K 37/98, OTK ZU 2000 nr 4, poz. 112). Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, te okoliczności usprawiedliwiają nałożenie obowiązku ubezpieczenia nawet w sytuacji, w której dalsze opłacanie składek na ubezpieczenie społeczne nie zawsze znajdzie w pełni odzwierciedlenie w zwiększonej wysokości przysługującego świadczenia. Odnosząc się do zarzutu niesprawiedliwego zróżnicowania sytuacji emerytów i rencistów Trybunał Konstytucyjny rozważył, że wszystkie osoby mające uprawnienia emerytalne, które podejmują działalność zarobkową, są w zakresie obowiązku ubezpieczenia społecznego, traktowane jednako.

Ze względu na rozważania Sądu Apelacyjnego o nierówności w zakresie obowiązku ubezpieczenia między sędziami i prokuratorami, należy stwierdzić, że sędziowie i prokuratorzy nie podlegają ubezpieczeniu społecznemu w takim samym zakresie. Zakres ten wyznaczany jest ich prawem do stanu spoczynku, który - w wypadku sędziów ma rangę konstytucyjną, a w wypadku prokuratorów - ustawową, stąd w art. 6 ust. 1 ustawy systemowej z ubezpieczenia z tytułu wykonywania umowy o pracę wyłączeni zostali tylko prokuratorzy.

Z tych względów, podzielając także przedstawione stanowisko Trybunału Konstytucyjnego, Sąd Najwyższy podjął uchwałę jak na wstępie.

=====